

Slovenský vidiek a jeho súčasné problémy

Súčasný stav slovenského vidieka je výsledkom dlhodobého kontinuálneho vývoja, prerušeného obdobím socializmu, kde v dôsledku vládou preferovanej koncepcie vyrovnania mesta s dedinou, účelovým vytváraním pracovných príležitostí v priemysle s cieľom umelého zvýšenia zastúpenia robotníckej triedy v štruktúre obyvateľstva a vedomým likvidovaním roľníckeho stavu, nastal enormný únik obyvateľov do miest. Veľa rodín tam odišlo bývať práve z dôvodu zamestnania.

Toito obdobie však bolo charakteristické intenzívnou výstavbou, žiaľ, často veľmi necitlivou voči pôvodnému charakteru zástavby. Mnoho dedín sa ale vyľudnilo a spustlo v dôsledku administratívne zabrzdenej možnosti výstavby. Súčasný vidiek sa vysporadúva nielen s týmito problémami, ale aj s ďalšími, ktoré so sebou prináša transformujúce sa hospodárstvo so zmenou vlastníckych vzťahov, reštitúciami majetkov, rozpadom pôvodných pracovných príležitostí a zmenou kritérií na pracovnú silu.

V súčasnosti už evidentne stúpa záujem o návrat a bývanie na vidieku. Kredit vidieka stúpa nielen tým, že poskytuje lacnejší a zdravší spôsob života, možnosť získania lacnejších pozemkov na výstavbu, ale aj tým, že celý rad zamestnaní vďaka moderným komunikačným prostriedkom umožňuje pracovať doma – dom či byt sa stáva aj pracoviskom. Vidiek sa stal cieľom mnohých investičných zámerov. Tieto fakty prinášajú nové problémy a otázky. Ako reakcia na predchádzajúcu uniformitu výstavby prichádzajú firmy, ktoré reagujú na želanie zákazníka – investora a prinášajú ponuku zahraničných typových projektov rodinných domov, ktoré sa stávajú módne, sú ale cudzie tradíciám a charakteru slovenskej architektúry: na druhej strane treba priznať, že tento jav nie je v histórii architektonických foriem slovenského vidieka nový alebo neznámy, vyskytoval sa skôr bežne. Dokladom toho sú napríklad domy s barokovými prvkami, rovnako sa môžeme stretnúť s ľudovým klasicizmom, prípadne s prenášaním nových foriem, ktoré nemali s pôvodnou architektúrou nič spoločné, ale ju spätne ovplyvňovali. Napríklad zatieranie vonkajšej steny drevených zrubov a kamuflovanie omietky má pôvod v snahe prispôbiť sa výzorom novým murovaným domom slovenských američanov. Dnes sú to všetko pamiatkovo chránené objekty alebo celé domoradia, kde je veľký problém presvedčiť "pa-

miatkárov" o povolenie vstupu s novými architektonickými formami. Preto si kladieme otázku, či nejde o jav v podstate prirodzený, nakoľko je potrebné a vôbec možné korigovať ho, a keď, tak ako a do akej miery. Na túto tému by bolo zaujímavé vyvolať širšiu diskusiu.

Vláda Slovenskej republiky vyhlásila Program obnovy dediny. Do tohto programu sa zapojil aj riešiteľský kolektív dvoch katedier (katedry architektúry a katedry konštrukcií pozemných stavieb) Stavebnej fakulty STU v Bratislave, grantovou výskumnou úlohou "Revitalizácia vybraných osídlení v Slovenskej republike". Cieľom úlohy je prispieť k dopracovaniu všeobecne platnej metodiky stanovenia podmienok a možností znovuoživenia zanikajúcich obcí.

Zdá sa, že najvhodnejším postupom je analyzovanie možností rozvoja ich prirodzených aktivít, postavených na predchádzajúcich tradíciách a možnostiach obce, so zohľadnením existujúcich aktivít okolitého regiónu. Na tento účel bol spracovaný všeobecne použiteľný prieskumný dotazník, ktorý sleduje tieto ciele:

- Vyhodnotenie súčasných demografických podkladov sledovanej obce.
- Vyhodnotenie reálnych vlastníckych vzťahov k pôde a voľným stavebným pozemkom v obci.
- Vyhodnotenie možností a potrieb vytvárania nových pracovných aktivít v obci vo väzbe na jej tradície a sociálnu štruktúru obyvateľov.
- Obnovu kultúrnych a prírodných pamiatok obce a zároveň prehodnotenie ich súčasnej a budúcej funkcie.
- Možnosti získavania energie z takzvaných čistých zdrojov.
- Prehodnotenie súčasného bytového fondu, potreby jeho budúceho rozvoja podložené analýzou sociálnej štruktúry obyvateľov sledovanej obce.
- Prehodnotenie potreby dobudovania a rozvoja školských, kultúrnych, športových, obchodných a zdravotníckych zariadení v obci podložené demografickými a sociologickými rozbormi so zohľadnením možností, ktoré poskytuje pre tieto aktivity aj región, do ktorého obec patrí.
- Prehodnotenie možností rozvoja vidieckej turistiky so stanovením predpokladaných optimálnych kapacít ubytovacích zariadení a služieb.

Výsledky prieskumu sa budú po vyhodnotení premietat do návrhov rozvoja urbanistickej štruktúry, ktorá vychádza vždy z miestneho prieskumu súčasných možností a potrieb obce. Súčasťou je aj prieskum dochovanej ľudovej architektúry, jej charakteristických regionálnych znakov, miestneho ľudového umenia a jeho tradícií, kultúrnych pamiatok s hľadáním možností ich optimálneho využitia na vytváranie špecifickej neopakovateľnej atmosféry.

Prehodnocuje sa architektonický, konštrukčný a fyzikálny stav objektov, nakoľko nové spoločenské vzťahy, ekonomické a politické zmeny, ako aj nedostatok energetických zdrojov vyvolali potrebu prehodnotiť nielen ich súčasnú náplň vo vzťahu k súčasným potrebám obce, ale aj ich typologické, dispozičné, tvarové, konštrukčné a materiálové riešenia. Návrhy druhov a kapacity objektov vychádzajú z reálnych potrieb obce, spracovaných na základe podrobnej analýzy a prieskumu. V oblasti bývania sa riešitelia sústredili na výber vhodných lokalít, zohľadňujúcich aj budúce optimálne energetické riešenie objektov s optimálnym typologickým riešením, rešpektujúcim nielen súčasné požiadavky na prevádzku, nároky a životný štýl užívateľa, ale aj miestne prírodné a klimatické podmienky, regionálny charakter architektúry, kultúrne tradície a zvyklosti.

Neľahkým problémom pri tvorbe architektonického návrhu je nájsť spôsob ako nadviazať na miestny charakter architektúry, ako sa vysporiadať s jeho transfor-

máciou do architektúry súčasného vidieka a neskĺznuť do romantizmu, nefunkčnosti, ako ho zosúladiť so súčasnými požiadavkami na prevádzku, hygienu bývania a dosiahnuť pritom minimálnu energetickú spotrebu objektov.

Pri odbornej analýze pôvodných architektonických foriem slovenského vidieka môžeme všeobecne konštatovať a hodnotiť jeho pôvodnú architektúru ako funkčnú, rešpektujúcu miestne klimatické podmienky a materiálové možnosti, funkčné požiadavky prevádzky, pre ktorú objekt slúžil a kultivované rešpektovanie okolitej scenérie krajiny, s ktorou vždy bola v súzvuku, nikdy nie v konflikte a konkurencii.

Nájsť stratenú väzbu možno práve v nadviazaní na tieto všeobecne platné zásady, formované cez skúsenosti generácií odporované z prírody, ktorú človek ctil a rešpektoval jej krásu a miestne špecifiká pretavil do architektúry, umenia a kultúry.

**Elena Dohňanská
Michal Šajtlava**

Doc. Ing. arch. Elena Dohňanská (1947), zástupkyňa vedúceho katedry architektúry Stavebnej fakulty STU Bratislava

Ing. Michal Šajtlava (1973), doktorand, Stavebná fakulta STU, Radlinského 11, 813 68 Bratislava

Hodnoty vidieka ?

Patrím ku generácii, čo sa narodila a prežila mladosť na vidieku a v prvých povojnových rokoch sa sťahovala za štúdiom a prácou do mestských centier. Priniesli sme so sebou dedinské hodnoty a osvojovali sme si mestskú kultúru a mestské hodnoty. V mojom prípade nielen v Bratislave, ale aj v Prahe. Iste som nebol výnimkou. Ukázalo sa, že táto kultúrna a hodnotová symbióza mi ostala na celý život a že som o niečo bohatší ako moje deti, vnuk a vnučky, ktoré sa narodili a vyrastali len v meste.

Vo svojom živote som sa stretával aj s mešťanmi (či presnejšie meštiakmi), ktorí sa pohrdavo vyjadrovali o dedinčanoch, o slovenskej periférii a jej živote ako o archetype, na ktorý treba čím skôr zabudnúť. Ba dokonca pred štvrtstoročím (keď sa "bojovalo" za uchovanie a rozširovanie poľnohospodárskej pôdy) som bol na jednej prezentácii územného plánu veľkého územného

celku z oblasti Záhoria, kde autorský kolektív zvlášť pochválili za to, že "vygumoval" z mapy dve menšie dedinky a vyčíslil, koľko sa tým získa poľnohospodárskej pôdy a o koľko presťahovaných ľudí sa v rámci plánovanej socialistickej urbanizácie zväčší počet obyvateľov blízkeho mesta. Hodnota týchto dvoch ľudských sídel udržiavaných šesť storočí – bola nulová. Ešte smutnejšie mi bolo, keď som sa opovážil kritizovať tento plánovací zločin. Nikto z renomovaných urbanistov sa nezastal ľudí z týchto dediniek. Chvalabohu, že koncepcia VÚC sa nikdy takto nerealizovala a spomínané dve dedinky iste prežijú nežičlivých plánovačov.

Po r. 1989 som spolupracoval na programe obnovy dediny, na revitalizácii jej zdevastovaného ľudského kapitálu (toho najcennejšieho, čo dedina mala a obetovala v rámci plánovanej koncentrácie), na obnove jej sociokultúrnych, historických a architektonických hod-